

Pukovnik u penziji
SEAD HADŽOVIĆ

Obaveštajna delatnost u funkciji obezbeđenja od iznenađenja

U savremenim međunarodnim kretanjima, pored vojnih, sve češće se pojavljuju i »nevojna« iznenađenja — politička, ekonomska, tehnološka i druga, tako da iznenađenje postaje univerzalna pojava. U poslednje vreme naročito su došla do izražaja unutrašnja politička iznenađenja, koja su uzrokovana unutrašnjim stanjem u zemlji, a često i uticajem spolja.

Smisao i suština svih vrsta iznenađenja je neočekivanost dejstva, a osnovni preduslov da se to spreči je pravovremena obaveštenost i objektivna i realna procena stanja i namera suprotne strane, kao i sopstvenog stanja, na osnovu čega se vrši izbor adekvatnih protivmera i obezbeđuje potrebno vreme za njihovo preduzimanje. To treba da obezbedi obaveštajni sistem zemlje.

Zahtevi koji se postavljaju pred obaveštajni sistem su veoma složeni i oni se mogu ispuniti samo ako je taj sistem osposobljen, stručno i tehnički savremeno opremljen. Organizacija tog sistema mora obezbediti što bolju efikasnost i racionalnost, jedinstveni sistem planiranja zadataka, koordiniranu obaveštajnu i kontraobaveštajnu aktivnost radi praćenja svih indikatora koji ukazuju na opasnosti od iznenađenih akcija — spolja, iznutra ili kombinovano, kao i interdisciplinarne procene.

Obaveštajni sistem je samo jedan od preduslova za izbor i preduzimanje adekvatnih protivmera za sprečavanje iznenađenja od kojih zavisi da li će i u kojoj meri iznenađenje biti sprečeno. Izvesno je da su politička i ekonomska stabilnost zemlje, njeno jedinstvo i odbrambeno-zaštitna sposobnost najbolja garancija da se iznenađenje osujeti, bilo da se radi o iznenađenju spolja, iznutra ili kombinovano.

Iznenađenje, kao jedan od osnovnih principa ratne veštine, sve više se primenjuje i u drugim društvenim delatnostima, pa se pored »vojnih« sve češće javljaju i »nevojna iznenađenja« — politička, ekonomska, tehnološka i dr. Tako iznenađenje postaje univerzalna pojava.

U ovom radu se razmatraju problemi obaveštajno-bezbednosne delatnosti, kako u sprečavanju spoljnog tako i unu-

trašnjeg iznenađenja. Radi sagledavanja složenosti tih problema, neophodan je kratak osvrt na moguće vrste iznenađenja u savremenim međunarodnim odnosima.

Vrste iznenađenja

Iznenađenje, kao princip ratne veštine, veoma je precizno definisano u stranoj i u našoj vojnostručnoj literaturi. Tako npr. u *Vojnom leksikonu* se definiše kao »skup mera, postupaka i aktivnosti koje se preduzimaju neočekivano za protivnika u pogledu vremena, mesta i pravca upotrebe snaga, načina dejstva, primenjenih sredstava i ratnih postupaka. Smisao iznenađenja je da se učini ono što neprijatelj ne očekuje, što smatra malo verovatnim ili našta nije pripremljen da reaguje.«¹

Efekte i posledice iznenađenja veoma je jasno predočio Dušan Pekić: »Iznenađenjem se parališe i dezorganizuje neprijatelj i nanose mu se osetni, a nekad i katastrofalni gubici. Iznenađeni se lišava mogućnosti organizovanog i efikasnog otpora makar za izvesno vreme, što omogućava postizanje uspeha u borbi čak i relativno slabijim snagama. Po značaju i posledicama iznenađenje može biti taktičko, operativno i strategijsko, a po intenzitetu — delimično ili potpuno.

Strategijskim iznenađenjem se dezorganizuju i parališu oružane snage protivnika u celini ili njihov značajan deo, uništava se ili parališe jedan ili više strategijskih objekata, važni komunikacijski pravci i čvorovi, ozbiljnije se otežava mobilizacija i strategijski razvoj, narušava sistem veza i slično.«²

Svakako da neočekivani oružani napad jedne ili više država predstavlja najveće strategijsko iznenađenje.

Za »nevojne« vrste iznenađenja ne mogu se naći potpunija tumačenja. Ona se parcijalno pominju, ali bez dubljeg razjašnjavanja i teorijskog uobličavanja.

Konzorcijum obaveštajnih studija SAD razmatrao je problem iznenađenja i dr Michael Handel pokušao je da de-

¹ *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd, 1981.

² General-pukovnik u penziji Dušan Pekić, *Mogućnost strategijskog iznenađenja i mere za njegovo sprečavanje u koncepciji opštenarodne odbrane*, »Vojno delo« br. 2/87, str. 36.

finiše »nevojna iznenađenja.«³ Prema njegovom mišljenju, *politička iznenađenja* mogu biti unutrašnjeg (domaćeg) ili vanjskog (diplomatskog) tipa. *Prvo* obično uključuje neočekivanu promenu vlade; *drugo* ne zahteva promenu vladajućeg režima unutar zemlje, ali uključuje preorijentaciju u spoljnoj politici. Diplomatsko iznenađenje može biti inicirano jednostrano (na primer, mirovna misija Sadata, povlačenje Francuske iz NATO), ili to može biti rezultat saradnje dve ili više država (na primer, sporazum Ribentrop — Molotov 1939. godine ili kinesko-američko približavanje 1971. godine). Unutrašnje (domaće) iznenađenje može biti rezultat demokratskih izbora, revolucije ili državnog udara, ali glavno političko iznenađenje je samo ono koje ima značajne posledice za druge države. Jedan neočekivani državni udar u Čadu, Tanzaniji, Gabonu, Boliviji ili drugim slabim državama obično ne bi imao uticaja na međunarodni poredak i ne bi se mogao smatrati glavnim iznenađenjem.

Glavno vanjsko (diplomatsko) iznenađenje je neočekivano dejstvo koje ima bitan uticaj na stvarnu ili očekivanu podelu snaga u međunarodnom poretku. Ono uključuje velike sile, direktno ili indirektno, sa implikacijama koje nadmašuju regionalne okvire.«⁴

Očigledno je da Handel polazi od pozicija SAD kao supersile i njenog položaja na međunarodnoj sceni. Međutim, za svaku državu koja je objekt vanjskog političkog iznenađenja, koje ozbiljno ugrožava njenu bezbednost, za nju je takvo iznenađenje glavno, neovisno od toga da li ima ili nema »bitan uticaj na stvarnu ili očekivanu podelu snaga u međunarodnom poretku« i da li »nadmašuje regionalne okvire« ili ne.

Takav njegov pristup u tumačenju političkog iznenađenja ogleda se i u postavci da se »državni udar u Čadu, Tanzaniji, Gabonu, Boliviji i mnogim drugim slabim državama« ne bi mogao smatrati glavnim političkim iznenađenjem. To može biti tako za SAD, ali posmatrajući to sa stanovišta tih zemalja, to je za njih najveće moguće iznenađenje koje ima sudbonosne posledice.

³ Vidi publikaciju: *Obaveštajni zahtevi osamdesetih godina*, Nacionalni stratejski informativni centar SAD, 1980.

⁴ *Isto*, str. 89—90.

Treba istaći da su u poslednje vreme u svetu došla do izražaja unutrašnja politička iznenađenja, sa raznovrsnim pojavnim oblicima i sadržajima. Pored onih koje navodi Handel (demokratski izbori, državni udari, revolucije), to mogu biti kontrarevolucije, pučevi, zavere, pobune većih razmera, masovne demonstracije, štrajkovi, i dr. Politička iznenađenja mogu biti rezultat unutrašnje opšte društvene krize, proizišle iz nagomilanih objektivnih teškoća, subjektivnih slabosti i grešaka, ili rezultat uticaja spolja, izazivanjem i vođenjem kriza i izvođenjem radikalnih akcija, kao što su državni udari i sl., ili kombinacija jednog i drugog. U nedavnoj prošlosti svedoci smo mnogih unutrašnjih političkih iznenađenja, koja su bila izraz politike imperijalističkih i hegemonističkih snaga. Brojni izvedeni ili pokušani državni udari u raznim delovima sveta, uz direktno ili indirektno učešće i podsticaj tih snaga, to najbolje potvrđuju. Naravno, ako se kriza prati i očekuje radikalna akcija i preduzimaju odgovarajuće protivmere, onda se ne može govoriti o iznenađenju.

Ima brojnih slučajeva u kojima je istovremeno ostvareno unutrašnje i vanjsko političko iznenađenje ili da jedno drugom prethodi, npr. državni udar ili kontrarevolucija i vojna intervencija spolja.⁵

Evidentno je da unutrašnje i vanjsko političko iznenađenje ne treba posmatrati tako da je prvo isključivo izraz unutrašnje a drugo izraz spoljne politike. Ona su često međusobno uslovljena i međuzavisna.

Prema Handelu *ekonomsko iznenađenje* je »svaki neočekivani ekonomski razvoj (dejstvo) koje ima značajan uticaj na ekonomsko stanje drugih država. To može biti rezultat brižljivo planirane aktivnosti (dejstva), kao na primer, embargo na izvoz nafte, redukcija proizvodnje nafte, manipulacije na tržištu novca, devalvacija valuta, povećanje carina; ili može biti više neplanirano ili iznenadno.

⁵ Postoje razna mišljenja o vojnoj intervenciji kao iznenadnoj akciji. Jedni smatraju da je to vojno, a drugi vanjsko političko iznenađenje. Smatram da to zavisi od načina njene realizacije, odnosno pružanja otpora. Ako vojna intervencija izazove oružani sukob, tj. lokalni rat, onda se takvo iznenađenje, odnosno njegovo sprečavanje posmatra kao jedan od načela ratne veštine, ali ako nije planiran i pružan oružani otpor (nekada se to pretvori u ulazak stranih trupa) onda se to pre može smatrati vanjskim političkim iznenađenjem, jer je politika, odnosno političko rukovodstvo glavni faktor, koje je odlučilo da se ona izvede, u čemu nisu došli do izražaja nikakvi elementi ratne veštine. No, to je formalno pitanje i nema uticaja na razmatranje obaveštajnog obezbeđenja od iznenađenja.

Državni udar u Saudi Arabiji može imati ozbiljan uticaj na tržište novca i vrednosnih papira na nivo proizvodnje nafte. Rat između arapskih zemalja i Izraela može imati za posledicu embargo na izvoz nafte zemljama koje podržavaju Izrael. Rat između Iraka i Irana može privremeno prouzrokovati ograničenje isporuka nafte iz Persijskog zaliva.«⁶

Pored ovih, mogu se navesti i drugi činioci ekonomskog iznenađenja čije dejstvo može biti izraženije u postojećem neravnopravnom međunarodnom ekonomskom poretku u kome vlada monopol nad monetarnim sistemom i svet-skim mehanizmom cena, primenjuju se razne restriktivne mere za pristup tržištima i za uvoz i izvoz robe, upotrebljavaju carinske barijere, zloupotrebljavaju »antidamping« mere i koriste drugi mehanizmi kojim ekonomski jaki i privilegovani dovode u nezavidan položaj ekonomski slabe i zavisne zemlje koje su, po pravilu, primorane na zaduživanje i stalno su u deficitu u spoljnotrgovinskom platnom bilansu.⁷

Svedoci smo raznih vrsta ekonomskih pritisaka (ucena prilikom sklapanja ekonomskih sporazuma, raskidanja ugovora, neispunjavanja ugovornih obaveza, obustavljanja isporuka, itd.), sve do ekonomske blokade zemlje, što pretpostavlja preduzimanje brojnih ekonomskih mera radi sprečavanja svakog ekonomskog i finansijskog prometa sa zemljom pod blokadom, pri čemu se naročito želi onemogućiti njeno snabdevanje robom iz inostranstva ili plasman njenih proizvoda na inostrano tržište. Ove mere mogu preduzeti jedna ili više zemalja (blok), čiji je cilj izolovanje države pod blokadom iz međunarodnih ekonomskih odnosa.

Izrazit takav primer bila je blokada Jugoslavije od istočnoevropskih zemalja, posle rezolucije Informbiroa (1948—1953. godine). Slično su postupile SAD prema Kubi, kada je prvo 1960. godine zabranila uvoz šećera iz ove zemlje, a naredne godine izvršila ekonomsku blokadu, utičući i na zemlje Latinske Amerike, što je nanelo ogromnu štetu privredi Kube.

⁶ Isto, str. 91.

⁷ Janez Stanovnik u vezi sa tim iznosi i sledeće: »Ono što ne valja u sadašnjem svetskom poretku nije samo činjenica da nas je doveo do monetarnog haosa, trgovinskog protekcionizma, zamke prezaduženosti i tehnološke dominacije; ono što ne valja je činjenica da on deli suverene zemlje sveta na privilegovane i nepriviligovane, dominirajuće i podređene, samostalne i zavisne, moćne i slabe.« Vidi: *Pokret nesvrstanosti i novi međunarodni ekonomski poredak*, »Borba«, Beograd, 1981, str. 8.

Sadašnja ekonomska blokada Paname od SAD, zamrzavanjem svih državnih i privatnih fondova te zemlje u njenim bankama (od 1904. godine američki dolar je legalno sredstvo plaćanja u Panami), koristi se kao »glavno oružje« za američki uticaj na promene vladajućeg režima u toj zemlji.

Ekonomsko iznenađenje je lakše primenljivo i ima veoma nepovoljne posledice u zemljama čija privreda se zasniva pretežno na monokulturnoj proizvodnji (na primer, Kuba koja po proizvodnji šećera zauzima prvo mesto u svetu i taj proizvod čini 80—90 odsto vrednosti celokupnog izvoza Kube; ili Čile, gde je bakar najveće nacionalno bogatstvo i čini 77 odsto celokupnog izvoza ove zemlje). Veštački izazvano smanjenje cena monokulturnih proizvoda na svetskom tržištu može značajno poremetiti privrednu stabilnost zemalja.

Isto tako, ekonomsko iznenađenje je lakše primenljivo i ima teške posledice ukoliko je zemlja jednostrano orijentisana u privrednim odnosima sa inostranstvom, posebno ako dođe do zaoštavanja odnosa ili neko pokuša da tu zavisnost iskoristi za ostvarivanje svojih političkih ciljeva. I u tom slučaju Kuba takođe može poslužiti za primer, jer je do američke blokade sa SAD imala oko 70 odsto celokupnog spoljnotrgovinskog prometa.

Mada u literaturi nema podele ekonomskog iznenađenja na vanjsko i unutrašnje, rečeno bi moglo da se tretira kao vanjska, dok bi unutrašnja ekonomska iznenađenja bila posledica unutrašnjeg ekonomskog stanja, prouzrokovana pogrešnom politikom ekonomskog razvoja, krupnim greškama i slabostima u oblasti ekonomije, ekonomskom subverzijom većih razmera i sl. Posledice unutrašnjeg ekonomskog iznenađenja mogu biti na celoj teritoriji ili ograničene na pojedine njene delove ili oblasti privrede, sa većim ili manjim efektom.

Dr Handel tvrdi da su »tehnološka iznenađenja, a posebno glavni tehnološki prodori, relativno retki. Glavno tehnološko iznenađenje predstavlja svaki pronalazak koji unosi revolucionarne promene u način ratovanja i značajno utiče na strategijski balans snaga (na primer, atomska bomba, hidrogenska bomba, neočekivano brzo osvajanje atomske bombe

od SSSR-a, a u budućnosti efikasno lasersko oružje za masovno uništavanje). Dobri primeri za tehnološka iznenađenja na nižim nivoima su: pojava tenka u prvom svetskom ratu, radara i raketa u drugom svetskom ratu. U civilnom sektoru glavno tehnološko iznenađenje bi mogao biti pronalazak novog, jeftinog izvora energije. Najviše tehnoloških iznenađenja ima na mnogo nižoj lestvici, koji se ne mogu smatrati glavnim tehnološkim iznenađenjem⁸.

Treba istaći da neki tehnološki prodori, posebno pronalasci koji se koriste u nevojne svrhe, veoma kratko traju, jer nauka i tehnologija u savremenim uslovima probijaju sve barijere u međunarodnim okvirima, što se pre svega temelji na ekonomskim motivima. Situacija je nešto drugačija kod radova na značajnim i retkim pronalascima, naročito onim koji se koriste u vojne svrhe, jer je broj učesnika u realizaciji mnogo manji i mogu se lakše zaštititi merama tajnosti, ali ni to se ne može zaštititi za duži period.

Naučni i tehničko-tehnološki monopol razvijenih zemalja i tehnološka zavisnost zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja omogućavaju pritiske i ucene, koji u datim okolnostima mogu biti i neočekivani (na primer, iznenadna obustava isporuke rezervnih delova, supstanci i dr.), što ima negativne ekonomske implikacije.

Međuzavisnost i univerzalnost iznenađenja

Međusobna povezanost i međuzavisnost svih društvenih faktora — političkih, vojnih, ekonomskih, naučno-tehnoloških, socijalnih, bezbednosnih i drugih, u savremenim međunarodnim kretanjima ispoljavaju se i u oblasti iznenađenja tako da se postignuto iznenađenje u jednoj oblasti odražava, a nekada čak uzrokuje iznenađenje u drugoj oblasti. Praksa iz nedavne prošlosti je pokazala da su, pored očigledne međuzavisnosti vojnih i političkih iznenađenja, ekonomska i tehnološka iznenađenja takođe imala snažnog uticaja na politiku i bezbednost. Tako, na primer, proizvodnja i upotreba prve atomske bombe predstavljali su tada najveće tehnološko iznenađenje. To su SAD koristile kao sredstvo političkog

⁸ Vidi publikaciju: *Obaveštajni zahtevi osamdesetih godina*, str. 90—91.

pritiska za ostvarivanje svojih ciljeva na međunarodnom planu. Sovjetski političar Andrej Gromiko u svojim memoarima iznosi da je predsjednik SAD Truman čak inicirao odlaganje održavanja Potsdamske konferencije, od juna do jula 1945. godine, kada je i završena izrada atomske bombe, da bi, saopštavajući tu tajnu Staljinu, nastojao tim »glavnim adutom« postići što više na toj konferenciji, na kojoj se odlučivalo o sudbini Nemačke i o drugim pitanjima značajnim za Evropu i ceo svet.

Eklatantan primer uticaja ekonomskog iznenađenja na rat je embargo arapskih zemalja na isporuku nafte zemljama koje sarađuju sa Izraelom, oktobra 1973. godine. To iznenađenje je direktno uticalo na dalji tok i ishod arapsko-izraelskog rata, jer je Izrael, pod snažnim uticajem Zapada, bio primoran da taj rat obustavi, posle čega je okončan i embargo.

Iznenaadne revolucionarne promene u Iranu 1979. godine, kojim je zbačen režim šaha Reze Pahlavija, primer su međusobnog uticaja više vrsta iznenađenja. Iran, kao dotadašnji verni saveznik i stub američkih političkih i geostrategijskih interesa u Perzijskom zalivu, iznenadno je postao njen neprijatelj; smanjena je proizvodnja nafte i njen izvoz, što je uslovalo poremećaj na svetskom tržištu i njeno naglo poskupljenje.

I na osnovu ovih relativno površnih razmatranja iznenađenja moguće je ukazati na neka njihova zajednička svojstva. Pre svega, uočljivo je da se *neočekivanost* dejstva (mera, postupaka) ističe u svim vrstama iznenađenja, što u stvari predstavlja njegov glavni smisao i suštinu. Isto tako mogu se definisati i zajednički činioci iznenađenja, a to su: snage i sredstva, način primene tih snaga i sredstava, i vreme.

Snage i sredstva čine kod vojnih iznenađenja — oružane snage; kod političkih — donosioci političkih odluka i celokupni aparat vlasti, propagandno-informativni aparat, političke organizacije i grupacije, uključujući i one koje se bave subverzivnom delatnošću; kod ekonomskih — sva materijalna dobra i ljudi koji rukuju tim dobrima; kod tehnoloških — ljudi i sredstva za rad na pronalascima i pronalasci.

Način primene (dejstva, aktivnosti) tih snaga i sredstava kod vojnih iznenađenja podrazumeva sve ono što spada u

strategiju, operatiku i taktiku; kod političkih — razne vrste aktivnosti navedenih snaga, kao što su: propagandno-informativna aktivnost organizacija i grupacija uključujući i subverzivnu delatnost i sl.; kod ekonomskih — ekonomski aranžmani, monetarne transakcije, ekonomski pritisci i blokade, razne trgovinske barijere i izolacije, kao i druge mere sračunate na slabljenje, odnosno potčinjavanje privrede; kod tehnoloških — način primene pronalaska u određene svrhe (mirnodopske, ratne).

Iznenađenje u najširem (univerzalnom) smislu može se preliminarno definisati kao neočekivana akcija (mere, postupci) jedne strane, kojom se ostvaruje prednost u odnosu na drugu stranu i time olakšava postizanje cilja. Postiže se neočekivanim snagama i sredstvima, neočekivanim načinom njihove upotrebe i u neočekivano vreme. Može biti: vojno, političko, ekonomsko, naučno, tehnološko i opšte (višestruko, univerzalno — kada se istovremeno ispoljava više vrsta iznenađenja radi postizanja zajedničkog cilja). U odnosu na mesto preduzimanja može biti vanjsko i unutrašnje. Prema postignutim rezultatima (posledicama) može biti najvišeg nivoa (strategijsko, glavno) i nižih nivoa (operativno, taktičko), a prema intenzitetu: potpuno i delimično.

Podela se može vršiti i prema drugim kriterijumima, kao na primer prema geografskom prostiranju (prostornom uticaju) na: državno (nacionalno), međudržavno, regionalno, međunarodno; prema broju učesnika na: jednostrano (unilateralno) i višestranu (multilateralno); po vremenu ispoljavanja (trajanju) na: dugoročno (na primer, neočekivani otpor i borba naroda za oslobođenje — naš NOR, vijetnamski oslobodilački rat i drugi), i kratkotrajno (vremenski ograničeno konkretnim događajem, kao što je početak ratnih dejstava i sl).

O neophodnosti izgradnje jedinstvenog sistema obaveštajnog obezbeđenja od iznenađenja

Međusobna povezanost i prožimanje svih društvenih faktora (političkih, vojnih, ekonomskih, naučno-tehnoloških, socijalnih, bezbednosnih i drugih) u savremenim međunarodnim kretanjima i evidentna međuzavisnost vojnih i nevojnih oblika

ugrožavanja bezbednosti sve više zahtevaju *interdisciplinarne procene*. To je posebno izraženo na stratezijskom nivou. Ovaj zahtev potencira ne samo saradnju u okviru obaveštajno-bezbednosnog sistema zemlje, nego i neophodnost izgradnje jedinstvenog sistema prikupljanja informacija, njihove obrade i procene. Jedino na taj način mogu se postići optimalni rezultati u praćenju kretanja u međunarodnim odnosima u celini i u sagledavanju ugrožavanja bezbednosti sa svih aspekata.

Naročito je značajno da se obezbedi jedinstvena procena svih indikatora koji ukazuju na određeni stepen ugroženosti zemlje spolja, iznutra ili kombinovano. U protivnom, moguće je da pojedini indikatori koji na to ukazuju ostanu nezapaženi ili loše procenjeni i da se zbog uzajamne nepovezanosti i sporosti u okviru obaveštajno-bezbednosnog sistema doživi iznenađenje, ili da se na bazi jednostranih informacija i ocena izvrše nepotrebna uzbunjivanja, čime se postiže suprotan efekat.

U stranoj literaturi se ističe da planiranje prikupljanja informacija od odvojenih resornih obaveštajnih službi (ministarstva odbrane, inostranih, unutrašnjih poslova) bez usmeravanja iz jednog centra, kao i obaveštajne procene na stratezijskom nivou koje čine *skup* izolovanih procena resornih službi obaveštajno-bezbednosnog sistema, a *ne zajedničku* i usklađenu procenu na najvišem vrhu, u današnje vreme predstavlja svojevrsan anahronizam, te da takav pristup može odgovarati samo uskim interesima tih resora, ali ne i donosiocima odluka na najvišem nivou.

Rešenje problema nalazi se u *integraciji* obaveštajno-bezbednosnog sistema. Svakako da svaka zemlja mora taj sistem da organizuje u skladu sa konkretnim uslovima, od kojih su najznačajniji: međunarodni i geostratezijski položaj, društveno-političko uređenje u zemlji, njena spoljna politika, obim i karakter zadataka (na primer, da li se obaveštajne službe angažuju i za realizaciju političkih ciljeva, kao što je organizovanje i učešće u specijalnim operacijama, raznim subverzivnim delatnostima i sl.), tradicija, naučno-tehnološke, materijalne i kadrovske mogućnosti.

Neke zemlje su problem integracije rešile stvaranjem centralne obaveštajne službe, a neke su zadržale postojeće

resorne službe, a pri najvišem rukovodstvu za poslove bezbednosti (savet, komisija, komitet) formirale stalni operativni aparat (izvršni organ) koji usmerava i koordinira rad resornih službi.

U zemljama, u kojima je formirana centralna obaveštajna služba, za donosioc odluka na najvišem nivou, organizacijski je rešen problem prikupljanja informacija i obaveštajnih procena ali se postavilo pitanje obezbeđenja potreba pojedinih resora države (odbrane, inostranih, unutrašnjih poslova), tj. mogu li se njihove neposredne potrebe obezbeđivati »odozgo«, iz jednog centra. Skoro sve velike i razvijene zemlje rešile su problem na taj način što su, pored stvaranja centralne obaveštajne službe, zadržale i resorne službe, sa manjim kompetencijama (kod resora odbrane su obično kompetencije veće), s tim da je njihova delatnost inkorporirana u celokupnu aktivnost koja se usmerava iz centra.

U pogledu integracije obaveštajno-bezbednosnog sistema male, manje razvijene i nerazvijene zemlje zaostaju za razvijenim zemljama a kod nekih je izraženo i »zatvaranje« resornih obaveštajnih službi. Međutim, primena raznih oblika ugrožavanja bezbednosti tih zemalja od velikih i razvijenih zemalja, kao i relativno skromne obaveštajno-bezbednosne snage i sredstva, ukazuju na neophodnost stvaranja integrisanog obaveštajno-bezbednosnog sistema, što doprinosi efikasnijem obaveštajnom obezbeđenju od iznenađenja kao univerzalne pojave.

Obaveštajno obezbeđenje u funkciji sprečavanja iznenađenja

Neočekivanost kao osnovni uslov iznenađenja i, u vezi s tim nastojanje jedne strane da tu neočekivanost ostvari, a suprotne strane da to spreči, nameće potrebu pravovremene obaveštenosti i objektivne i realne procene stanja i namera suprotne strane, kao i sopstvenog stanja, na osnovu čega se vrši izbor adekvatnih protivmera i obezbeđuje potrebno vreme za njihovo preduzimanje.

Pravovremenost je relativan pojam. Neka zemlja i pored očigledne opasnosti od iznenadne akcije (bilo da se radi

o intervenciji spolja ili ugrožavanja iznutra), koja može trajati duže vreme, opet može biti iznenađena, a nekoj je dovoljno veoma kratko vreme upozorenja pa da izbegne iznenađenje, što zavisi od sposobnosti za brzo reagovanje. Obezbeđenje potrebnog vremena za preduzimanje protivmera jedan je od najznačajnijih zadataka obaveštajnog obezbeđenja od iznenađenja. To treba da obezbede obaveštajne službe (centralna, ako postoji; i resorne — politička, vojna, državne bezbednosti), a u tu svrhu se koriste i razni drugi »vladini« i »nevladini« informacioni sistemi.

Doktor Lawrence Edward, u publikaciji *Obaveštajni zahtevi osamdesetih godina*, pored ostalog iznosi: »Moje mišljenje je da je osnovna funkcija obaveštajne službe da obezbedi vreme... Obaveštajna služba obezbeđuje vreme, pre svega, radi donošenja odluka i preduzimanja protivmera... Obezbeđenje potrebnog vremena je veliki problem za obaveštajnu službu.«⁹

Uslovi i mogućnosti obaveštajnog obezbeđenja od iznenađenja

U savremenim međunarodnim odnosima, koje karakterišu brojne protivrečnosti, u uslovima političke, ekonomske i socijalne nestabilnosti mnogih država širom sveta, postojećih i potencijalnih kriznih žarišta, pravovremeno uočavanje, praćenje i procena društvenih kretanja postaju veoma složeni, pri čemu se posebno ističu sledeće otežavajuće okolnosti:

a) u veoma dinamičnim kretanjima i brzim promenama situacije, povećavaju se mogućnosti izbijanja neočekivanih događaja, koji se ne mogu pravovremeno i tačno predvideti. Neki nepredvidiv događaj naizgled beznačajan, kao na primer, ozbiljnija teroristička akcija, može izazvati naglo zaostrovanje situacije i iznenadnu akciju. (Nedavno su Amerikanci, zbog kidnapovanja njihovog oficira u Libanu, najavili vojnu akciju protiv te zemlje, ukoliko se kidnapovani ne oslobodi.)

⁹ Isto, str. 112.

Ponekad obaveštajna služba ne može obezbediti tražene informacije o ponašanju i namerama druge strane u konkretnoj situaciji, zbog toga što druga strana nije ni zauzela stav i opredelila se za određeni kurs delovanja i akciju. To ne znači da je zahtev koji se postavlja obaveštajnoj službi neopravdan, jer je u nekim slučajevima potrebno imati više vremena za preduzimanje adekvatnih protivmera za zaštitu, nego što je vreme koje je na raspolaganju od momenta određivanja stava do stupanja u dejstvo druge strane. Obaveštajna služba u takvim situacijama može, na osnovu postojećih saznanja i pretpostavki, dati samo hipotetične, ali ne i decidne odgovore;

b) praksa pokazuje da se ponekad odnosi između država, a posebno velikih sila i blokova, istovremeno razvijaju u različitim smerovima — ka sporazumevanju i konfrontaciji. U nekim slučajevima jedan smer nadjačava drugi, a nekada je veoma teško razlučiti koji je od njih preovlađujući. Tako, na primer, za vreme detanta šezdesetih godina, a i kasnije, SSSR i SAD i dalje su međusobno pregovarali i istovremeno se optuživali za navodno kršenje sporazuma, za kvalitativno i kvantitativno jačanje nuklearnih snaga, čime se remeti postojeći balans i sl. Sjedinjene Američke Države su čak optuživale Sovjetski Savez da detant koristi kao plašt kojim prikriva jačanje svojih nuklearnih i konvencionalnih snaga. Ili, kada su Kinezi tajno pregovarali sa SAD, u periodu 1969—1971. godine, oni su nastavili da osuđuju SAD i njihovu imperijalističku politiku, za invaziju na Kambodžu i sl. To znatno otežava sagledavanje stvarnih odnosa i njihovog razvoja, jer su informacije međusobno kontradiktorne. Nije u pitanju tačnost informacija, niti verodostojnost njihovih izvora, jer su obe vrste informacija tačne, nego to da takav razvoj odnosa usložava realnu procenu;

c) za obaveštajnu službu je veoma delikatna situacija kada zaoštreni međudržavni odnosi dugo traju (i po nekoliko godina) i kada se zemlja stalno drži u neizvesnosti u pogledu mogućih iznenadnih akcija. U takvim situacijama protivnik je veoma dobro poznat, a u određenoj meri i stepen opasnosti koji od njega preti. Ali zbog toga što se zemlja ne može

u nedogled držati u stalnoj pripravnosti iz ekonomskih i psihološko-političkih razloga, od obaveštajne službe se zahteva da bliže i preciznije upozori kada se takva akcija planira, što je vrlo teško obezbediti.

Za to je očit primer situacije na Bliskom istoku, koju dugo karakteriše stanje »ni mira, ni rata«. U takvoj situaciji i jedna i druga strana doživljavale su strategijska i operativna iznenađenja, a i danas je situacija takva da se mogu očekivati iznenadne akcije bilo koje strane. Ilustrativan primer je i situacija u našoj zemlji posle rezolucije Informbiroa (1948—1953. godine), kada je bilo teško oceniti da li su se i u kom obliku mogle očekivati ozbiljnije iznenadne akcije. U sličnoj situaciji su se, posle drugog svetskog rata, našle i neke druge male zemlje. Danas je to slučaj sa Nikaragvom, Angolom i drugim zemljama »prve linije fronta« na jugu Afrike, i još nekim. Slična je situacija i kada se radi o tzv. unutrašnjoj agresiji primenom tajnih oblika specijalnog rata, kao što je stvaranje i korišćenje agentura, ilegalnih grupa i marionetskih garnitura, koje sa oponentskim snagama u zemlji u određenom momentu nameravaju da izvrše »prevrat«. I tu se postavlja zahtev pravovremenog otkrivanja tih snaga i njihovih aktivnosti, kao i preduzimanje adekvatnih mera za njihovo sprečavanje, što je osnovni uslov za obezbeđenje od mogućih iznenađenja iznutra;

d) treba imati u vidu da protivnik može na bazi pogrešne procene planirati i preduzeti iznenadnu akciju (spolja, iznutra ili kombinovano). Posle drugog svetskog rata bilo je mnogo neuspešnih vojnih intervencija, državnih udara, vojnih, političkih, ekonomskih i drugih pritisaka i blokada. Oni nisu uspeali zbog spremnosti i odlučnosti zemlje — objekta napada da se suprotstavi takvim akcijama, što protivnik nije očekivao, i na taj način on je doživeo iznenađenje. Tako, na primer, SAD su pogrešno cenile spremnost i odlučnost Vijetnama u oslobodilačkoj borbi, zbog čega su doživele iznenađenje i poraz. Zbog pogrešne procene stepena stabilnosti režima u Kubi i spremnosti naroda za odbranu, SAD su inicirale i direktno podržale intervenciju »kontraša« u Zalivu svinja 1961. godine, koja se završila potpunim krahom, što

je za SAD predstavljalo iznenađenje. Primera ima bezbroj. No, nezavisno od takvog razvoja događaja, u kome su ugrožene zemlje polagale ispit svoje sposobnosti za odbranu, sa aspekta obezbeđenja od iznenađenja važno je računati i sa mogućnosti preduzimanja akcija sračunatih na ugrožavanje bezbednosti koje su rezultat pogrešnih procena. Prema tome, nije dovoljno poznavati sopstveno stanje samo sa stanovišta stvarne sposobnosti i spremnosti za suprotstavljanje, nego znati i kako protivnik to stanje procenjuje i kakve su mu namere. Do takvih saznanja je veoma teško doći, jer su to pitanja koja su u domenu obaveštajnih službi i donosilaca državnih odluka protivnika i predstavljaju strogo čuvanu tajnu;

e) prikrivanje stvarnog stanja i namera preduzimanjem mera bezbednosne zaštite, a posebno mera tajnosti i kontra-obaveštajnih mera, predstavlja ozbiljnu branu za otkrivanje stanja i namera druge strane. Činjenica je da su, uzevši u celini, u okviru sve veće otvorenosti zemalja, znatno liberalizovani bezbednosni propisi, uključujući i liberalizaciju kriterija o tajni, i da su zbog toga narasle mogućnosti prikupljanja informacija iz legalnih izvora, da su se veoma razvili javni »vladini« i »nevladini« informacioni sistemi, čije rezultate koriste i obaveštajne službe u svojim analizama i procenama. Međutim, te mogućnosti nisu podjednako izražene u svim oblastima društvenog života i u svim zemljama. U nekim oblastima društvenog života (na primer, u određenim sektorima ekonomije, socijalnoj politici) sve je, višemanje, javno, dok se u nekim (politici, odbrani i bezbednosti u celini) stanje drži u određenom stepenu tajnosti, a posebno namere, što je negde jače, a negde slabije izraženo.

Opšte je uverenje da je javno informisanje znatno razvijenije na Zapadu nego na Istoku. U zapadnoj literaturi se često ističe zatvorenost informacionih sistema Istoka, da nemaju dovoljno podataka koji bi mogli biti korisni za sagledavanje stvarnog stanja, politike i njenih ciljeva, da su mere bezbednosti rigorozne i sveobuhvatnije. Nasuprot tome, ističe se da je na Zapadu sve javno što »ne šteti nacionalnim interesima« (što je relativan pojam). Izvesno je, kada se radi o podacima koji se odnose na bezbednost, spoljnopoličke ciljeve, namere i odluke u vezi s tim, da se ti podaci veoma

dobro čuvaju i da na Zapadu nema suštinskih razlika u odnosu na Istok.¹⁰ Tu, svakako, spadaju i odluke o planiranju i preduzimanju iznenađenja, posebno kada se radi o vojnim i političkim iznenađenjima, koja se donose u najvišem državnom rukovodstvu, a neposredni izvršioci upoznaju sa njima pred njihovo izvršenje.

Budući da je preduzimanje iznenadne akcije posledica određenih političkih odnosa prema zemlji koja je objekt ugrožavanja, izvesno je da se takvi odnosi moraju i javno manifestovati, pa se na bazi brojnih indikatora može proceniti stepen zaoštrenih odnosa i opasnosti. Međutim, uvek se pojavljuje problem da li protivnik, radi ostvarenja cilja, namerava preduzeti i iznenadnu akciju, kakvu i kada. A upravo su to pitanja koja se drže u najvećoj tajnosti, pa se često, umesto izvornih, autentičnih saznanja, mora pribegavati procenama koje ne mogu dati precizan odgovor. Stoga se, na osnovu brojnih raspoloživih pokazatelja, iznalaze najverovatnije varijante mogućih iznenadnih akcija;

f) pored mera bezbednosne zaštite i tajnosti, sve više se preduzimaju i mere maskiranja i dezinformacione aktivnosti radi prikrivanja sopstvenog stanja i namera i obmanjivanja suprotne strane. Kada se radi o iznenađenjima na stratejskom nivou, u to se uključuje i najviše državno rukovodstvo, koje svojim neposrednim angažovanjem bitno doprinosi uspešnoj realizaciji iznenađenja. To se, pre svega, odnosi na vojna i politička iznenađenja, pri čemu naročito dolazi do izražaja koordinirana i sinhronizovana akcija političkih i vojnih faktora. U nedavnoj prošlosti bilo je brojnih slučajeva kada je vojska, radi obmane, merama maskiranja i tajnosti nastojala da priкриje stvarno stanje i namere, a poli-

¹⁰ U državnim institucijama SAD, u kojima je rad sa poverljivim materijalima posebno izražen, uvedene su razne vrste kazni za kršenje bezbednosnih propisa. Tako, na primer, ako je prekršaj ocenjen sa 30 bezbednosnih bodova, službenik se suspenduje sa posla radnu nedelju, za koje vreme ne prima novčane prinadležnosti; ako akumulira 80 bezbednosnih bodova (zaboravio zaključati kasu, zatim nosio poverljivi materijal za rad kod kuće i sl.) smenjuje se sa dužnosti. (Miles Copeland, *Istina o novoj špijunaži*, Simon i Schuster, Njujork, 1974).

Nedavno je objavljena vest u SR Nemačkoj (preneo naš list »Politika« od 21. 2. 1988.) da je tajna policija te zemlje »rešila da podigne čvrst kordon protiv špijuna oko svih osoba koje su u dodiru sa poverljivim podacima... Ubuduće će, pored sekretarica, biti pod punom prismotrom i njihovi muževi, ljubavnici, bliski prijatelji i saputnici«.

tika dezinformacionim aktivnostima da dovede u zabludu zemlju, koja je objekat iznenađenja, u pogledu međudržavnih odnosa (ispoljava se dobra volja, daju razna obećanja, pa čak i sklapaju ugovori i sporazumi, uključujući i sporazume za dobrosusedske odnose).¹¹

Kao što su mere maskiranja i dezinformacione aktivnosti veoma složen i suptilan posao, pri čemu se naročito vodi računa o *uverljivosti* »informacija« kojim se želi obmaniti suprotna strana, tako je i za obaveštajnu službu zemlje koja se obmanjuje veoma složeno otkrivanje takvih informacija koje se proturaju, što zahteva posebnu pronicljivost i istančan osećaj za njihovo uočavanje, posle čega sledi svestrana provera.

Uočljivo je da je obaveštajno obezbeđenje od iznenađenja, u postojećim međunarodnim kretanjima, dosta složeno i da obaveštajne službe, iz objektivnih razloga, *ne mogu garantovati* da će u svakom slučaju biti u stanju da tačno i na vreme pruže obaveštenja o potencijalnim iznenađenjima, ali bi morale biti u stanju da, na bazi procena, ukažu na mogućnosti (varijante) preduzimanja iznenadnih akcija, da pravovremeno upozore na povećani stepen opasnosti i što je moguće približnije na neposrednu opasnost.

Što se tiče unutrašnjeg političkog iznenađenja u sopstvenoj zemlji (državni udar, revolucija, kontrarevolucija, pobune većih razmera) ono se, po pravilu, događa zbog subjektivnih slabosti i grešaka vladajućeg režima, pa i celokupnog obaveštajno-bezbednosnog sistema u najširem smislu.

¹¹ Radi ilustracije, navodimo primer iz nedavne prošlosti, kada su slične metode upotrebile arapske zemlje prilikom priprema iznenadnog napada na Izrael, 6. oktobra 1973. godine. Pod vidom vežbi i putem raznih mera tajnosti i maskiranja na operativnom i taktičkom nivou, Egipat i Sirija su prikriili pravu nameru upotrebe njihovih oružanih snaga namenjenih za otpočinjanje rata, a egipatsko državno rukovodstvo je, u fazi najvećih priprema za predstojeći rat, davalo predloge za mirno rešavanje krize na raznim nivoima i u raznim prilikama. Ministarstvo inostranih poslova Egipta često je tražilo razgovore sa američkim državnim sekretarom Kisindžerom, tobože da se nađe izlaz iz krize mirnim putem. Na dan napada, 6. oktobra, našlo se 6 ministara Egipta u inostranstvu. Bilo je izdato saopštenje da 8. oktobra u posetu Egiptu dolazi ministar odbrane Rumunije. Proturane su dezinformacije o tobožnjem razmimoilaženju u vladi Egipta i uklanjanju sa položaja pristalica vojnog režima. Navedene mere doprinele su da obaveštajna služba Izraela poveruje u koncept da Egipćani traže rešenje krize pregovorima, na što je uticalo i predubeđenje u nesposobnost Arapa da vode rat i otpornost obaveštajne službe da izmeni svoje stare procene, i pored brojnih informacija koje su ukazivale na opasnost od oružanog napada.

Subjektivne slabosti

U literaturi na Zapadu se ističe da je najveća subjektivna slabost otpornost korisnika prema informacijama i procenama koje odudaraju od ustaljene predstave i postojećeg političkog koncepta. U vezi s tim, konstatuje se da je istorijsko iskustvo pokazalo da propusti u vezi sa ocenom stanja nisu toliko prouzrokovani nedostatkom informacija koliko odnosom i načinom njihovog prihvatanja od korisnika. Ova subjektivna slabost se, pre svega, pripisuje državnim organima nadležnim za donošenje odluka. Međutim, česte su pojave da su analitički i rukovodeći organi obaveštajne službe zahvaćeni ovom slabosti, što je u najviše slučajeva rezultat uticaja (»politizacije«) državnih organa koji donose odluke. Taj uticaj može biti *direktni*, kada se obaveštajnoj službi diktira šta treba da radi¹² da bi se zaštitio, odnosno podržao sopstveni politički koncept ili *indirektni*, kada se ignorišu, izbegavaju ili teško prihvataju, odnosno minimiziraju one informacije koje odudaraju od postojećeg političkog koncepta ili se one prilagođavaju (»friziraju«) tom konceptu, odnosno doteruju tako da ipak mogu »proći«, a da ne izazovu negativne reakcije. Takav odnos prema informacijama i procenama koje su zasnovane na činjeničnom stanju je, u stvari, zavaravanje samog sebe, što na političkom vrhu ima za posledicu donošenje neadekvatnih odluka i loše vođenje politike. Dakle, radi se o narušavanju *objektivnosti* kao jednom od osnovnih načela obaveštajne službe. Korisnici informacija i procena moraju se informisati o onom što *treba da znaju*, a ne o onom što *žele da čuju*.

Jače izraženi uticaj (»politizacija«) ima za posledicu da kod obaveštajno-bezbednosnih kadrova popušta »profesionalna etika« zbog bojazni od negativnih personalnih posledica, pa se njihovo delovanje i ponašanje prilagođava, više-manje, željama državnog rukovodstva, odnosno rukovodstvu službe obaveštajno-bezbednosnog sistema, ako i ono kruto sledi postojeći politički koncept tog rukovodstva.

¹² Eklatantan primer za to je Staljinov direktni uticaj na obaveštajnu službu pred drugi svetski rat, radi sprečavanja njenog delovanja koje bi bilo u suprotnosti sa njegovom čvrstom privrženosti sporazumu Ribentrop-Molotov 1939, ili njegov direktni uticaj na delovanje NKVD u duhu proklamovane teorije o zaoštavanju »klasne borbe«.

U američkim publikacijama se ističe da su subjektivne slabosti, prouzrokovane indirektnim uticajem državnog rukovodstva, a u nekim slučajevima i rukovodioca obaveštajnih službi, bile uzrok mnogih iznenađenja koja su SAD doživele posle drugog svetskog rata, kao što su: iznenadni početak korejskog rata 1950. godine; neočekivana jačina otpora u Vijetnamu; poraz »kontraša« prilikom intervencije na Kubi u Zalivu svinja 1961. godine; lansiranje prvog veštačkog satelita (»Sputnjik«) od SSSR-a 4. oktobra 1957. godine; embargo na izvoz nafte arapskih zemalja oktobra 1973, što je izazvalo naftnu krizu u svetu; revolucionarne promene u Iranu 1979. godine.

Najsvežiji primer uticaja subjektivnog faktora na iznenađenje je nedavna masovna pobuna Palestinaca na okupiranim teritorijama, koja još traje, a koju Izraelci nisu očekivali, ni po vremenu, ni po načinu manifestovanja.

Subjektivnost u oceni sopstvenog stanja, a posebno procenjivanje i idealizovanje tog stanja, može usloviti iznenađenje u pogledu sposobnosti zemlje da se suprotstavi bilo kojoj vrsti iznenađenja.

Uticaj subjektivnog faktora na unutrašnja politička iznenađenja, bilo da su izraz sopstvenih teškoća i slabosti ili uticaja spolja (primenom oblika specijalnog rata) ili kombinovano, ima posebnu težinu. Prikazivanje stanja u zemlji prema ukusu državnog rukovodstva i kruto zacrtanom političkom konceptu i, kao posledica toga, neadekvatno reagovanje u teškim situacijama izaziva iznenadne obrte.

Obaveštajna služba državne (unutrašnje) bezbednosti samo je jedan od subjekata koji prati i procenjuje stanje u zemlji sa aspekta bezbednosti, pa se propusti u vezi sa procenom političko-bezbednosne situacije u zemlji samo delimično odnose na nju. Državno rukovodstvo za ocenu stanja u zemlji koristi bezbroj »vladinih« i »nevladinih« informacionih sistema, organe vlasti i celokupni zaštitni sistem u koji se uključuju svi subjekti društva. Ipak, kada se radi o oceni delovanja oponentskih snaga koje ugrožavaju postojeći društveno-politički sistem i unutrašnju bezbednost, uloga obaveštajne službe državne bezbednosti veoma je značajna. Praksa je pokazala da njena sposobnost u otkrivanju, sprečavanju i onemogućavanju nosioca delatnosti koje ugrožavaju

društveno-politički poredak, može imati presudnu ulogu u sprečavanju iznenadnih unutrašnjih akcija. S druge strane, ukoliko ona to ne obavlja kako treba, a posebno ako u praćenju i proceni stanja nadvlada subjektivni faktor, ako zbog uticaja državnog rukovodstva prikaz stanja prilagođava njegovim željama a ne stvarnim potrebama, a posebno ako sa tim rukovodstvom sraste i reaguje shodno željama tog rukovodstva, onda su negativne posledice pogubne.

Posebno su poučna saznanja o takvim pojavama u istočnoevropskim zemljama. Događaji u Mađarskoj 1956. godine, kao i u Poljskoj 1970. i 1980. godine mogu poslužiti kao očigledni primeri takvih pojava.

Poznato je da su se u to vreme birokratsko-dogmatske rukovodeće strukture u ovim zemljama, više ili manje, kruto držale stereotipnog koncepta izgradnje socijalizma, nezavisno od konkretnih uslova u svojoj zemlji, da je obaveštajno-bezbednosni sistem bio pod snažnim uticajem tih struktura i njihovog koncepta socijalističke izgradnje, da je sa njima srastao, da je nastao ogroman jaz između njih i stvarnog života i životnih potreba u bazi, što je imalo za posledicu neadekvatno donošenje političkih odluka i neadekvatno reagovanje u kritičnim situacijama.

I u kontrarevolucionarnim događajima na Kosovu 1981. godine manifestovale su se neke subjektivne slabosti, koje se javljaju kod unutrašnjih političkih iznenađenja, kao na primer: procene političko-bezbednosne situacije nisu bile bazirane na činjeničnom stanju, nego su prilagođavane viđenjima i ukusima pokrajinskog rukovodstva; zbog njegovog uticaja potcenjene su snage kontrarevolucije, kako po brojnosti tako i po organizovanosti i kontrarevolucionarnoj aktivnosti; podaci koji su dostavljani o kontrarevolucionarnoj aktivnosti iredentističkih grupa koje su bile otkrivene pokrajinsko rukovodstvo nije prihvatilo i ocenilo kako treba, itd.

U pretkriznom ili kriznom stanju veoma je značajno da se otkrije i proceni šta je njihov stvarni uzrok, da li uticaj spolja ili sopstvene slabosti, greške i promašaji (jer svako zlo ne dolazi spolja), ili se radi o postojanju oba faktora, pri čemu je uticaj spoljnog faktora izraženiji ako je društvo nestabilnije i neotpornije.

U zemlji koja je objekt ugrožavanja spolja, oblici, forme i metodi tog ugrožavanja se infiltriraju u tokove društvenog procesa u kome postoje objektivne teškoće, greške i promašaji subjektivnih snaga, tako da je teško prepoznati sve uzročnike lošeg stanja u zemlji, koje je najčešće produkt svih navedenih činilaca. Međutim, za realnu procenu, neophodnu za pravilno vođenje politike, tj. za preduzimanje adekvatnih protivmera, uočavanje i razlikovanje svih oblika ugrožavanja ima izvanredan značaj.

Isto tako, veoma je značajno razlikovati opravdano nezadovoljstvo i njegovo izražavanje (verbalnim putem, demonstracijama, štrajkovima i sl.) od svesnog neprijateljskog delovanja sračunatog na podrivanje postojećeg društveno-političkog sistema. Upravo, u tom pogledu, zbog subjektivnosti, bilo je brojnih promašaja, radi kojih je dolazilo i do unutrašnjih političkih iznenađenja. Pretkrizna i krizna stanja se ne pojavljuju najednput. Brojni su pokazatelji koji ukazuju na njihovu pojavu i, ako se ona objektivno prate i cene, i zavisno od toga preduzimaju mere, onda će se iznenađenje sprečiti. Međutim, ako se stanje nedovoljno prati i nerealno sagledava, a posebno ako se realno ne sagledaju sopstvene slabosti, greške i promašaji, i, zbog subjektivnosti, loše proceni opravdano nezadovoljstvo i revolt stanovništva, onda radikalne akcije (državne udare, kontrarevoluciju i sl.) ili razne vrste pobuna širih razmera, talase masovnih demonstracija i štrajkova rukovodstvo zemlje doživljava kao iznenađenje.

Dok se u raspravama o pojedinim slučajevima postizanja vojnih i spoljnopoličkih iznenađenja često konfrontiraju mišljenja o tome da li su, zbog subjektivnih slabosti, iznenađenja trebalo da se dožive ili ne, dotle se u raspravama o unutrašnjim političkim iznenađenjima postavlja pitanje da li se mnogi od tih događaja mogu uopšte tretirati kao iznenađenje, kada je i običnom građaninu jasno da je situacija u zemlji toliko rovita i krizna, da se tako nešto može i očekivati, a ako se očekuje, onda se to ne može tretirati kao iznenađenje. No, to je više pitanje koliko je određen subjekt u stanju i koliko želi da to vidi. Za vreme događaja u Polj-

skoj 1980. godine, urednik varšavskog nedeljnika »Politika«, kasnije potpredsednik vlade, Mječeslav Rakovski pored ostalog je napisao: »Naša zemlja se nikada nije suočila sa ovakvim mirnodopskim iskušenjima kao danas... Ne može se na žalost reći da nema naših sunarodnika koji to, uprkos svemu ne shvataju ili se bar ponašaju, kao da to nije istina.«¹³

Da bi obaveštajna služba (podrazumeva se i obaveštajna služba unutrašnje bezbednosti) mogla uspešno obaviti svoju funkciju i *objektivno informisati državne organe nadležne za donošenje odluka sa onim šta treba da znaju*, a ne šta *žele da čuju*, ti organi moraju biti spremni da prihvate informaciju onakvu kakva jeste, bilo da potvrđuje ili opovrgava određeni politički koncept i usvojenu politiku.

Ima mišljenja da bi obaveštajno-bezbednosne organe trebalo što više odvojiti od donosioca odluka, jer bi to pozitivno uticalo na njihovu nepristrasnost i objektivnost. Međutim, u tom slučaju oni bi bili prepušteni sami sebi, ne bi bili usmereni ka osnovnom cilju u svakodnevnom izvršavanju obaveštajnih zadataka. Oni moraju ne samo znati potrebe donosilaca odluka, nego ih intimno i osećati, zbog čega treba da budu upoznati i sa tekućom politikom (na primer, politička obaveštajna služba sa sadržajem međunarodnih poseta, sporazuma, pregovora i sl.; obaveštajna služba unutrašnje bezbednosti sa političkim i drugim važnim odlukama vlasti u zemlji). Međutim, ne treba preterivati u stvaranju »prisnosti« koja može biti štetna, kao što je štetna i preterana izolovanost.

Dakle, nezavisnost obaveštajno-bezbednosnog sistema, u odnosu na donosioca odluka, relativna je i ona ima smisao samo u pogledu sprečavanja negativnih uticaja o kojima je bilo reči, što se može odraziti na objektivnost u izveštavanju. Uostalom, treba imati u vidu, da je obaveštajno-bezbednosni sistem nerazdvojni deo državnog aparata i sredstvo državne politike, zbog čega je i vezan za taj aparat raznim oblicima saradnje.

¹³ Videti: Aleksandar Prlja, *Poljska traži sebe*, »Politika«, Beograd, 1981.

Umesto zaključka

U savremenim međunarodnim kretanjima iznenađenje se sve više javlja kao značajan elemenat u ostvarivanju političkih ciljeva. Primenjuje se u svim oblastima društvenog života, postaje sveobuhvatno i univerzalno. Kao takvo, zaslužuje pažnju kompleksnog izučavanja i teorijskog osmišljavanja.

Jedan od bitnih preduslova za organizaciju i postizanje iznenađenja, odnosno njegovog sprečavanja, jeste pravovremena obaveštenost, objektivna i realna procena stanja i namera druge strane, kao i sopstvenog stanja.

Prednosti koje su na strani subjekta iznenađenja, budući da on bira i određuje faktore iznenađenja (vrstu, vreme, sredstva, mesto, način izvođenja), otežavaju obaveštajno obezbeđenje u sprečavanju iznenađenja.

Obaveštajno-bezbednosni sistem zemlje koja je objekt iznenađenja objektivno ne može garantovati da će, u svakom slučaju, biti u stanju da tačno i na vreme pruži obaveštenja o potencijalnim iznenađenjima spolja, ali bi morala biti u stanju da, na bazi procena, ukaže na mogućnosti (varijante) preduzimanja iznenadnih akcija, da upozori na povećani stepen opasnosti i što približnije na neposrednu opasnost. Međutim, postoje svi objektivni uslovi da se potencijalna mogućnost unutrašnjeg iznenađenja predvidi i na to pravovremeno i precizno upozori. Precenjivanje mogućnosti obaveštajnih službi i verovanje da će one u svakom slučaju pravovremeno upozorenjem od spoljnih iznenađenja obezbediti vreme potrebno za preduzimanje protivmera, može imati kobne posledice.

Složeni zadaci obaveštajnog obezbeđenja od iznenađenja povećavaju zahteve za osposobljavanjem, stručnom i tehničkom osavremenjivanju obaveštajno-bezbednosnog sistema zemlje.

Mere koje preduzima zemlja radi sprečavanja iznenađenja biće olakšane utoliko ukoliko je obaveštajno-bezbednosni sistem osposobljen da pravovremeno proceni i upozori na opasnost od iznenadnih akcija, zbog čega se naponi i ulaganja u obaveštajno-bezbednosni sistem pokazuju racionalnim, a čitav sistem sprečavanja iznenađenja efikasnijim.

Objektivnost u izveštavanju i ocenama ima presudnu ulogu u donošenju pravilnih odluka i preduzimanju adekvatnih mera zaštite. Donosioci odluka moraju biti spremni da prihvate informacije i procene onakve kakve jesu, bilo da potvrđuju ili opovrgavaju usvojeni politički koncept, a obaveštajno-bezbednosni kadrovi se moraju osloboditi subjektivnosti i rutinerstva u radu, boriti se za »profesionalnu etiku« i sačuvati objektivnost, kao jedno od osnovnih načela obaveštajne službe.

Međusobna povezanost i međuzavisnost svih društvenih faktora, zahteva što veću integraciju obaveštajno-bezbednosnih službi, koordinaciju obaveštajne i kontraobaveštajne delatnosti i neophodnost izgradnje jedinstvenog sistema planiranja i prikupljanja informacija i interdisciplinarne procene na strategijskom nivou.

Obaveštajno obezbeđenje od iznenađenja predstavlja samo jedan od preduslova da se iznenađenje izbegne. Na osnovu informacija i procena koje pruža obaveštajno-bezbednosni sistem (i ne samo on), preduzimaju se brojne trajne mere za sprečavanje iznenađenja, kao što su:

— u oblasti odbrane — stalna borbena gotovost mobilnog dela oružanih snaga, postojanje sigurnog i jedinstvenog sistema za uzbunjivanje, sposobnost zemlje da za najkraće vreme izvrši mobilizaciju svih snaga odbrane, obučenost stanovništva, uređenje teritorije za rat i dr;

— u političkoj sferi — aktivnosti koje doprinose većoj političkoj stabilnosti u zemlji i koheziji društva i, u vezi s tim, mere i aktivnosti radi sprečavanja ideološke i političko-propagandne subverzivne delatnosti; zatim, diplomatsko-politička aktivnost sračunata na afirmaciju zemlje u međunarodnim okvirima i njenu sposobnost da se odupre pokušajima kompromitacije i izolacije;

— u ekonomskoj sferi — borba za ekonomsku stabilnost u zemlji, veće osamostaljenje u proizvodnji značajnih proizvoda za život, obezbeđenje rezervi onih strategijskih materijala koji se nabavljaju iz uvoza, dovođenje u sklad uvoza i izvoza roba koliko god je moguće, sprečavanje većeg zaduživanja, razvijanje ekonomskih veza sa što više zemalja i međunarodnih organizacija čime se smanjuje jednostrana ovisnost zemlje, sprečavanje ekonomske subverzije spolja ili iz zemlje i sl.;

— u oblasti nauke i tehnologije — aktivnost za maksimalno uključivanje u tokove svetske nauke i tehnologije i u njihove naučne i istraživačke projekte i tehnološku saradnju, s jedne, i mere koje treba da obezbede sopstveni naučno-tehnološki razvoj, angažovanjem vlastite pameti i domaćih resursa, čime se smanjuje zavisnost od inostranstva, s druge strane.

Pored trajnih mera, koje doprinose sprečavanju iznenađenja, neophodne su i konkretne mere, koje se preduzimaju zavisno od konkretne situacije i konkretne opasnosti od pojedinih vrsta iznenađenja.

U slučaju naše zemlje, jedinstveni sistem ONO i DSZ mnogo je otporniji na moguća iznenađenja od klasičnih — profesionalnih sistema odbrane i zaštite. Taj sistem pruža i brojne prednosti u pogledu obaveštajnog obezbeđenja od svih vrsta iznenađenja (u prikupljanju podataka, obaveštavanju i procenama). Posebno je značajan sistem društvene samozaštite u obezbeđenju od unutrašnjih iznenađenja.

Izvesno je da su politička i ekonomska stabilnost zemlje, njeno jedinstvo i odbrambeno-zaštitna sposobnost najbolja garancija da se iznenađenje osujeti, bilo da se radi o iznenađenju spolja, iznutra, ili kombinovano.

SUMMARY

INTELLIGENCE ACTIVITY WITHIN THE FRAMEWORK OF SAFEGUARDING FROM SURPRISE

Within the framework of the present international developments ever more often appear beside military also non-military surprises — political, economic, technological and others, and thus surprise is becoming a universal phenomenon. Lately have been particularly expressed domestic political surprises caused by the internal situation of countries, not rarely induced also by foreign factors.

The meaning and substance of all kinds of surprises is action not expected by the victim of surprise. The basic prerequisite for preventing surprise is, therefore, the timely acquisition of information and a realistic assessment of the situation and intent of the opposite side, and of one's own situation. On the basis of this assessment adequate counter-measures are chosen and decided upon, and the time necessary for their application

is ensured. This task is to be made possible and supported by the intelligence system of the country.

Demands posed to the intelligence system are very complex and can be satisfied only if this system will be made capable for its missions and given necessary modern equipment. Its organization must ensure the highest possible level of efficiency and rationalization, existence and functioning of a task and mission planning system, and coordinated intelligence and counter-intelligence activities performed with the purpose of detecting and monitoring all indices pointing to dangers from surprise actions from outside or from within or from both outside and within the country. It also must make possible interdisciplinary assessments or estimates.

The intelligence system makes only one of prerequisites for the choice and application of adequate counter-measures on which the measure in which surprise will be prevented will depend. The one certain fact, however, is that the political and economic stability of the country makes the best possible guarantee that surprise will be averted or thwarted, be it attempted from abroad, from within the country or in combination of these two forms.

RESUME

L'ACTIVITE DE RENSEIGNEMENTS EN VUE DE LA PREVENTION DE LA SURPRISE

A l'époque moderne, dans les courants internationaux outre les surprises militaires apparaissent aussi de plus en plus fréquemment des surprises «non-militaires» d'ordre politique, économique technologique ou autre et la surprise semble devenir un phénomène universel. Ces derniers temps ont vu se manifester surtout les surprises politiques intérieures causées par la situation intérieure d'un pays, mais souvent due à quelques influences extérieures.

Le sens et la nature profonde de toutes sortes de surprises reposent dans l'effet inattendu de leurs actions; pour y parer le principal préalable consiste en une bonne information en temps utile et en une estimation objective et réelle de la situation et des intentions de la partie adverse, ainsi que de la situation de son propre pays, en vertu de quoi sera fait le choix de contre-mesures adéquates et sera fixé le délai de leur mise en oeuvre. Le tout étant du ressort du système de renseignements de chaque pays.

Les fonctions que doit remplir le service de renseignements sont complexes et ne peuvent être accomplies que si le service est bien formé et modernement équipé quant à ses effectifs et matériels. Le service doit être organisé de sorte à assurer le maximum d'efficacité et de rationalité, un système unique de planification des tâches, la coordination de l'activité de renseignements et de contre-espionnage en vue de surveiller tous les indices relatifs à des actions de surprise de l'extérieur, de l'intérieur, ou sous forme combinée, ainsi que des estimations interdisciplinaires.

L'activité de renseignements n'est que l'un des préalables à réunir pour faire le choix et entreprendre les contre-mesures adéquates en vue d'empêcher la surprise et dont dépendent l'organisation et l'efficacité de la prévention. Il est certain que la stabilité politique et économique d'un pays, son unité et ses capacités de défense et de protection sont le meilleur garant de l'activité servant à déjouer la surprise qu'elle vienne de l'extérieur, de l'intérieur ou sous des formes combinées.

РЕЗЮМЕ

РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ФУНКЦИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОТ ВНЕЗАПНОСТЕЙ

В современных международных отношениях, наряду с военными, все более часто появляются и „невоенные“ внезапности — политические, экономические, технические и другие, так что внезапность становится универсальным явлением. В последнее время особенно дают знать о себе внутренние политические внезапности, вызванные внутренним состоянием в стране, а часто и влиянием извне.

Смысл и суть всех видов внезапностей заключается в неожиданности действий, а основным условием предотвращения этого является своевременная информированность и объективная и реальная оценка состояний и намерений другой стороны, а также и собственного состояния, на основании чего делается выбор соответствующий ответных мероприятий и обеспечивается время, необходимое для их проведения. Это должна обеспечить разведывательная система страны.

Требования, предъявляемые разведывательной системе, являются весьма сложными и их можно выполнить только тогда, если эта система подготовлена соответствующим образом и обладает современными техническими средствами. Организация этой системы должна обеспечить эффективность и рациональность, единую систему планирования заданий, координированную разведывательную и контрразведывательную деятельность, с целью слежения за всеми индикаторами, указывающими на опасность от внезапных действий — извне, изнутри или комбинированно, а также и междисциплинарные оценки.

Разведывательная система — только одно из условий, обеспечивающих выбор и проведение соответствующий ответных мероприятий по предотвращению внезапностей, от которых зависит будут ли они и в какой степени предотвращены. Несомненно, политическая и экономическая устойчивость страны, ее единство и оборонительно-защитная способность являются лучшей гарантией предотвращения внезапностей откуда бы они не приходили: извне, изнутри или комбинированно.